

Zondag 22 juli 2018, De Hoeksteen

Het negende gebod: Gij zult geen vals getuigenis spreken...

Ter illustratie bij de preek over het negende gebod:

Afkomstig van de website Refoweb, een leerzaam forum, waar “zware” dominees antwoord geven op vragen van lezers en waar rechtzinnig reformatorische mensen onderling in discussie gaan over geloofs- en levensvragen en Bijbeluitleg. Voor een “buitenstaander” (daartoe reken ik mezelf) zijn zowel de vragen als de antwoorden soms ronduit verbijsterend. Maar feit is dat deze site (die op zondag gesloten is!) een heel goed beeld geeft van hoe er binnen de reformatorische orthodoxie geloofd en geleefd werd/wordt, hoe men met de Bijbel omgaat, et cetera. En bij alle verbazing en vaak ook de boosheid die mij bij het lezen van (vooral) sommige antwoorden van de dominees bekruipt, zie ik op deze site vooral de oprechte wens van mensen om trouw te zijn aan Bijbel en traditie zoals die volgens hen toegepast moet worden, maar ook hun worsteling met hun eigenheid, hun eigen gevoelens, hun eigen identiteit en integriteit, die soms haaks staan op wat “de dominees” te melden hebben.

Hieronder een kleine bloemlezing van reacties, n.a.v. de vraag van een lezer: Gaat het negende gebod in alle situaties op? De stippelijntjes onderscheiden de reacties van elkaar. Opmerkelijk is dat het gebod vaak wordt gelezen als “Je zult niet jokken/liegen...”

----- Het negende gebod luidt:

Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste. (Exodus 20:16, NBG'51)

Maar gaat dit gebod in alle situaties op?

Bijvoorbeeld in de Tweede Wereldoorlog kon liegen uitkomst bieden om mensen te behouden. Als je Joden in huis had, en als de Duitsers kwamen om te vragen of er Joden in huis waren, dan zou je "ja" moeten antwoorden, maar dan weet je dat de Joden worden meegenomen en ze zeer waarschijnlijk vermoord worden. Als je in dit geval liegt, dan redt je de levens van de Joden die je verborgen hebt. Kortom: is het in bepaalde gevallen geoorloofd om het negende gebod te overtreden?

De Bijbel leert dat als je EEN gebod overtreedt, je ALLE geboden overtreedt.

Gelukkig leven wij in de bedeling der Genade, en leven wij niet onder de WET.

----- Bijbels voorbeeld:
het verhaal van Rachab en de verspieders die bij haar bleven. Ze loog toch echt, maar wordt wel in het rijtje geloofshelden in Hebreeën genoemd.

Ik denk dat het spreken van een vals getuigenis mag, als het de belangrijkste wetten dient: 'Heb God lief boven alles en je naaste als jezelf'. Als je door te liegen, levens kan redden (Rachab, WO-II), lijkt mij - maar dat is slechts mijn mening - dat geoorloofd.

----- Of die Duitsers nou echt je naasten waren tijdens WO2 is nog maar de vraag. Verder lijkt het me voor de hand liggen dat je er in dit specifieke geval niet om veroordeeld zult worden.

God ziet alles, en ook de beredenering van het hart. En dat is ook te zien, in verschillende situaties in het Woord. Wat denk je van de vroedvrouwen bij de Farao, die het gebod van de Farao negeerden? En logen tegen de Farao, doordat ze geen kleine jongetjes van de Israëlieten ombrachten? God zegende die vroedvrouwen met vruchtbaarheid, en kinderen.

Ander voorbeeld? David at van de toonbroden, omdat hij honger had. Dit mocht niet normaal gesproken, maar God rekende het David niet toe.

----- Ik wil nog iets zeggen... Als je zo de vragen stelt, die je hebt gesteld, kan dat naar voren komen omdat er een star beeld over God is... God ziet het hart aan! En in een relatie tussen de mens en Hem, zal Hij je eerlijk, zuiver, oprecht, en rechtvaardig oordelen in wat je doet.

De uitdrukking die gebruikt wordt in het Hebreeuws voor "vals getuigenis" is veel breder dan "niet liegen". Iemand verraden of door je taalgebruik valse verwachtingen scheppen valt er net zo goed onder. Ook dingen als valse profetie, het onnodig (of leugenachtig) een eed zweren of het voeren van nutteloze, 'ijdele' gesprekken zijn allemaal te vatten in die ene uitdrukking "vals getuigenis". Eigenlijk alle zonden "met de tong".

----- Juist en dit is ook
gelijk het antwoord op de vraag (voorbeeld 2e wereldoorlog). -----
----- Zodra je iemand verraadt of onnodig kwetst wordt je waarheid
een leugen.

Er is dus een verschil tussen een "witte en een zwarte leugen".

----- Ja, en een roman
(fictie), een haarstukje om de knot wat voller te maken, make- up om mooier te lijken, het zijn allemaal
leugens.

Gemeente van onze Heer,

Laat ik maar aanknopen bij die vraag op Refoweb, een vraag die niet alleen theoretisch is, maar in de praktijk ook werkelijk gespeeld heeft. Die vraag of je in de oorlog, als je onderduikers had, en er zou huiszoeking komen en de Grüne Polizei zou vragen of je onderduikers in huis had, of het dan geoorloofd zou zijn om te liegen... daar hebben moedige mensen echt mee geworsteld.

Onder meer Corrie ten Boom heeft zich hierover uitgelaten. De familie Ten Boom, vader Casper ten Boom, had in Haarlem, in de Barteljorisstraat, een horlogemakerij en klokkenwinkel, verborg in de oorlog vijf Joodse onderduikers. Ben u ooit in Haarlem, dan kunt u daar nog altijd een rondleiding krijgen en de hele geschiedenis vernemen en met eigen ogen zien waar deze mensen verborgen zaten. Het werd verraden, de onderduikers werden afgevoerd, Casper ten Boom en zijn twee thuiswonende dochters gevangen gezet. Corrie en Betsie belandden in Ravensbrück, Betsie overleed daar door alle ontbering en ondervoeding. Corrie overleefde en werd na de oorlog evangeliste, met haar oorlogservaringen en hoe ze daarmee is omgegaan, als indrukwekkende inhoud voor haar verkondiging.

Zelf heb ik haar ooit, als pakweg negentienjarige, in onze kerk gehoord. En het kippenvel stond op mijn armen toen ze vertelde over de ontmoeting met een van de voormalige kampbewakers, die na de oorlog een bijeenkomst bezocht waar zij sprak, en die na afloop naar haar toekwam en om vergeving vroeg... En Corrie vertelt hoe haar dat in eerste instantie onmogelijk was, maar hoe ze vervolgens als het ware inwendig Jezus hoorde spreken tot haar. En wist: ik moet doen wat ik eigenlijk niet kan en niet wil. En hoe ze uiteindelijk deze man omarmd heeft en hoe op dat moment een vrede neerdaalde die het verstand te boven gaat, en hoe zij innerlijke genezing ervoer.

<https://www.youtube.com/watch?v=t9O1JgVjeew>

Deze opmerkelijke vrouw dus heeft ooit over dit gebod gezegd (ik citeer uit het hoofd): als ik er mensenlevens mee kan redden, is het niet alleen niet verboden, maar zelfs geboden om de waarheid niet te spreken! Dat is in lijn met de joodse geloofstraditie. Ik heb het van mijn toenmalige collega bij defensie, rabbijn Jochanan Boosman. Hij gaf workshops over de spijswetten, de koshere keuken, aan militairen die tot kok werden opgeleid. Er is dan altijd wel een slimme leerling die de vraag stelt: "maar als u nou op een onbewoond eiland zou aanspoelen en er liep alleen maar een varken rond... zou u dat dan eten?" Waarop Jochanan steevast antwoordde: 'Het elfde gebod in het jodendom is: "gij zult leven!" Alle andere regels vervallen ter wille van de vervulling van dit hogere gebod. Dus eet ik dat hele varken op!' Het leven, het redden van leven, gaat voor. Om een leven te redden mag je ook met een stalen gezicht liegen. Liegen tegenover de tiran dat je onderduikers hebt, is een van de

hoogste vormen van waarheid spreken! En in de exegese wordt onder meer verwezen naar Rachab, de bordeelhoudster in Jericho, die loog over de Hebreeuwse verspieders op haar dak. En er wordt verwezen naar Sifra en Pua, de twee Egyptische verloskundigen die weigerden de pasgeboren Hebreeuwse jongetjes voor de krokodillen te laten gooien, u leest maar na in Exodus 1, een geweldig verhaal! Ja, het leven gaat voor!

Het draait in alle geboden, ook vanmorgen, om het leven en om kwaliteit van leven. Voor iedereen! De geboden willen ons niet krampachtig, angstvallig calculerend bezig zien om te bedenken wat nog wel en wat net niet door de beugel kan. Nee, dat is een slavenmentaliteit, geregeerd door angst. Daar zijn we nu juist uitgeroepen. Om werkelijk vrij te zijn, heeft Christus ons vrijgemaakt, schrijft de apostel Paulus meermalen. De geboden zijn een geschenk van God, een genadegave. Ze vormen als het ware een beschermende omheining rond een speelplaats. Zeker, zo worden grenzen aangegeven, maar het accent ligt op de ruimte die erdoor gecreëerd wordt.

Een van de manieren waarop wij zelf die ruimte beperken, is door van de geboden regeltjes te maken waarmee we elkaar om de oren slaan, de maat nemen en in het gareel proberen te houden.

Maar we hebben in de afgelopen weken als het goed is, leren inzien, dat het niet primair gaat om het NIET doen van bepaalde dingen; Jezus heeft, als een nieuwe Mozes, haarfijn duidelijk gemaakt dat we er niet zijn als we aan de bottom line voldoen en dus niet moorden, niet stelen, geen overspel plegen... Hij zegt: je moordt al als je iemand een stommeling of een idioot noemt, en je pleegt al overspel als je alleen maar kijkt en fantaseert... Als je voor het oog nooit buiten de paadjes loopt, ben je nog maar aan de buitenkant van wat werkelijke Godsdienst is! Waar het om gaat in de geboden is uiteindelijk die derde weg: dat je je vijand niet alleen niet haat, maar dat je hem liefhebt, zelfs al is hij je vijand. En dat je niet alleen bidt voor slachtoffers, maar voor de daders. Dat je niet alleen niet terugslaat, maar dat je de andere wang toekeert... Dat is wat Corrie ten Boom in praktijk bracht...

Terug naar het negende gebod: “gij zult niet liegen” (... je mag niet jikken...) is wel een hele grove versimpeling. Het gaan oorspronkelijk om het getuigenis voor de rechtbank. Dat ging er natuurlijk in het oude Israël anders aan toe dan bij ons tegenwoordig; als getuigen niet de waarheid spraken, dus een vals getuigenis gaven, dan hing je... bij wijze van spreken, of zelfs letterlijk. Jouw rechtszekerheid, jouw welzijn, jouw toekomst en die van je gezin, ja zelfs je leven kon afhangen van een waarachtig of vals getuigenis van twee personen. Het bekendste voorbeeld in de Bijbel is wel het verhaal van koning Achab en zijn buurman Naboth, die een wijngaard had, waar Achab zijn zinnen op gezet had. Naboth wilde 'm niet verkopen, het was vaderlijk erfdeel. Toen heeft koningin Izebel een paar mensen omgekocht om een vals getuigenis tegenover Naboth af te leggen, beschuldiging van godslastering en majesteitsschennis. Gevolg: Naboth werd gestenigd. En Achab kreeg zijn wijngaard. Het recht was verkracht, de gerechtigheid om zeep geholpen... en toen trad de profeet Elia op... Profeten die zijn er in de Bijbel niet om de toekomst te voorspellen, maar om rechtsverkrachting aan de kaak te stellen... Maar dit terzijde...(Lees het na in 1 Koningen 21).

Een vals getuigenis staat dus tegenover een waarheidsgetrouw getuigenis. Als we maar beseffen dat waarheid in de Bijbelse zin veel rijker van inhoud is dan: de naakte feiten. (Voor zover wij überhaupt in staat zijn tot objectieve weergave van de feiten en voor zover feiten feiten zijn... Denk aan framing en fake-nieuws in de journalistiek. Joris Luyendijk heeft ook daar een geweldig boek over geschreven, “Het zijn net mensen”).

Waarheid, het Hebreeuwse woordje “emet” (waar ook ons woordje 'amen' van afstamt), betekent voor alles: betrouwbaar, integer. En u voelt wel, dan is er meer in het geding dan kille feiten. Het gaat er vooral om wat mijn verhaal, mijn getuigenis, mijn woorden met een medemens doen, met zijn leven,

zijn zelfrespect, zelfvertrouwen, goede naam en eer. Van mijn waarachtigheid, mijn “emet”, kan andermans welzijn en geluk afhangen. Ik kan, door “de waarheid” in de enge zin te zeggen iemand van zijn laatste restje zelfvertrouwen of moed en levenslust beroven. Een waarachtig getuigenis is daarom voor alles: recht doen aan mensen, binnen en buiten de rechtszaal! En dat betekent: zorgvuldig spreken tot, met en over elkaar, erop gericht om je naaste niet te beschadigen of te breken of in een kwaad daglicht te stellen.

Ida Gerhardt, de dichteres, heeft in haar gedicht “Het Distelzaad” deze thematiek ooit vlijmscherp aan de orde gesteld. Ze laat een moeder tegen haar dochtertje zeggen: het was beter als jij nooit geboren was. Dat kan “de waarheid” zijn. Misschien kon die moeder het niet aan, misschien was de armoede in dat gezin buitensporig, misschien had het meisje een handicap of een achterstand... Hoe dan ook: vanuit die moeder gezien was dit op dat ogenblik de waarheid, maar geen waarheid in bijbelse zin. En, zo beschrijft Ida Gerhardt, daarmee is een giftig zaad gezaaid, dat tot in het derde of vierde geslacht ontkiemen zal...

Het bekendse nieuwtestamentische voorbeeld waarin dit gebod klinkt, is in het proces tegen Jezus. Betaalde getuigen, daartoe ingehuurd door leden van het Sanhedrin, proberen Jezus' veroordeling te bewerkstelligen. Het lukt hen echter niet, hun getuigenissen stemmen niet overeen. Zoveel recht had er dus nog wel plaats... Uiteindelijk wordt Jezus veroordeeld op beschuldiging van blasfemie. “Waar hebben we nog getuigen voor nodig, jullie horen het zelf!” En omdat de Romeinse stadhouder Pilatus

zeer opportunistische opvattingen over waarheid en integriteit heeft, kiest hij eieren voor zijn geld en laat Jezus executeren om zijn eigen positie niet in gevaar te brengen door een volksopstand in Jeruzalem te ontketenen...

Tegen deze achtergrond van wat een waarachtige getuige in Bijbelse zin is, krijgt de opdracht, die de leerlingen aan het einde van de veertig dagentijd NA Pasen krijgen, als een einde aan de verschijningen van de opgestane Christus komt, een hele diepe lading: jullie zullen mijn getuigen zijn. Jezus zelf manifesteert zich niet meer zichtbaar in onze driedimensionale werkelijkheid. Hij legt nu het Paasgetuigenis in onze mond, onze handen. Als wij niet de mensen zijn die waarachtige getuigen zijn van Zijn levende aanwezigheid in ons leven, mensen die laten blijken dat ze aan Zijn kant staan, dan is Hij in zekere zin dood in deze wereld. Dan “hangt Hij... “ Als beeltenis in kerkgebouwen, maar dan leeft Hij niet in onze werkelijkheid! En let wel: getuigen is dus veel meer dan praten over Jezus of God, te pas of te onpas, of elkaar daarmee om de oren te slaan... Een getuigenis is vals, als woorden en daden niet op elkaar rijmen.

Christus vraagt om waarachtige getuigen. Getuigen dat Hij leeft. Dat zijn woord in ons leeft. Getuigen, mensen die van harte de bijbelse waarheid, de “emet”, willen DOEN en daarin welsprekend zijn van Gods goedheid. Nelson Mandela, wiens geboorte 100 jaar geleden de afgelopen week herdacht werd, had daarover ook een duidelijke opinie (citaat artikel ND): Het geloof van Nelson Mandela was met nadruk een werkwoord. Hij hield

niet van gepreek, maar zag daden als bewijs van belijden. De spreuk van Franciscus van Assisi (‘verspreid het Woord van God, desnoods met de mond’) was hem uit het hart gegrepen.

Tenslotte: het stemt zeer tot nadenken dat het Griekse woord voor getuige hetzelfde is als het woord voor martelaar... En ga het maar na: alle martelaren des geloofs waren mensen, die voor de bijbelse waarheid hebben willen staan. De waarheid waar tirannen bang van zijn en een hekel aan hebben, de waarheid namelijk die niet verdraagt dat mensen onrecht wordt gedaan.

Nee, ik zou niet graag martelaar worden. U ook niet. Daar hoeft u niet naar te verlangen. Maar laten we er van harte naar verlangen om waarachtige getuigen te zijn. Welsprekend in onze daden, onze houding, en desnoods met de mond... God ter eer en onze naaste tot heil. Amen